

## **GJALLARHORNET**

**Utges av Svenska Arkeologiska  
Samfundet**

**Årgång 35. Nr. 4. 2015**



### **GOD JUL & GOTT NYTT ÅR!**

I årets sista nummer av Gjallarhornet kan ni avnjuta inte mindre än tre bokrecensioner, däribland en biografi över Hjalmar Stolpe. Ni informeras även om Linnéuniversitetets nya forskarskola i uppdragsarkeologi (GRASCA), om samfundets kommande resa till Sicilien och hur du gör för att söka stipendium från Svenska fornminnesföreningen.

Med detta nummer ber jag även att få tacka för mig som redaktör för Gjallarhornet. Från och med nästa nummer tar Anna Tornberg och Anton Bonnier över stafett-pinnen. Avslutningsvis vill jag passa på att önska alla en riktigt god jul och ett gott nytt år!

Ola Wolfhechel Jensen

## Kungen av Birka. Hjalmar Stolpe arkeolog och etnograf

Bo G. Eriksson har skrivit och på Atlantis förlag gett ut en spännande biografi om Hjalmar Stolpes (1841-1905) synnerligen mångfacetterade liv! Vetenskapsjournalisten Bo G. Eriksson är fil. mag. i historia, hedersdoktor vid Uppsala universitet och var i flera decennier programledare för *Vetenskapens värld* i TV. Under Björn Ambrosianis grävningar på Birka 1990-1995 presenterades grävningarna av Eriksson i *Vetenskapens värld* under rubriken *Birka Vikingastaden*. Sommaren 1990 fick Eriksson av dottern till Stolpe, Björn Fabricius, en papperskasse med dokument från familjearkivet med förfrågan om Eriksson ville skriva en bok om Hjalmar Stolpe. Det var början till arbetet att författa den gedigna 594 sidor tjocka biografien!

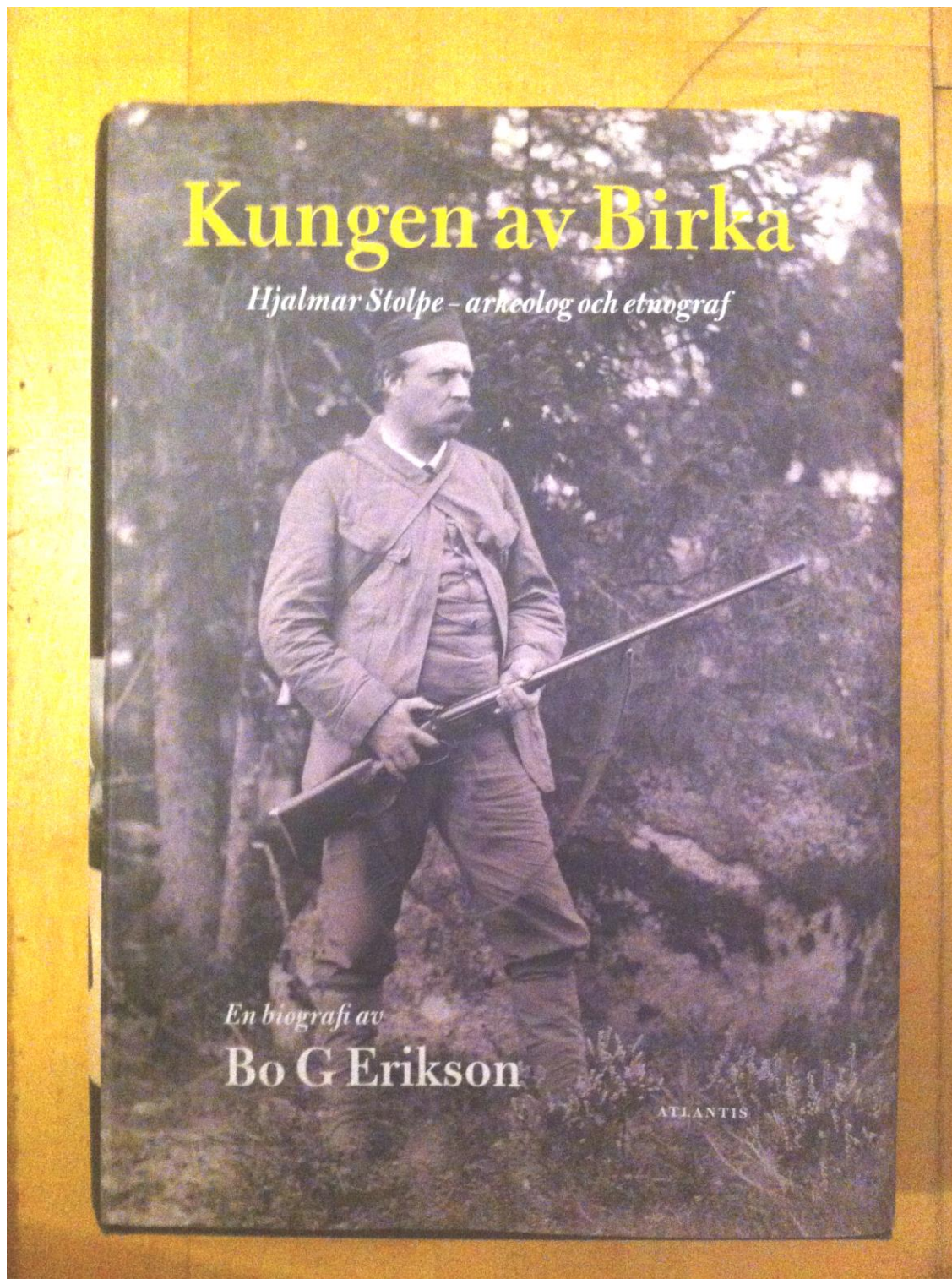
Vi lär känna Stolpe från och med hans studietid till hans död. Vid Uppsala universitet gjorde han bland annat bekantskap med Gustaf Retzius, Hans Hildebrand och Oscar Montelius. Stolpe tog examen först efter 10 år och ägnade mycket av sin studietid till att sjunga – en uppskattad färdighet han utövade såväl i Sverige som vid sina resor utomlands. Emmy gifte han sig med efter en tioårig förlovningstid.

Stolpe var ursprungligen geolog men kom genom olika omständigheter att bli såväl arkeolog som etnograf. Dessa dubbla roller förde han med sig samtidigt genom livet – men etnografen var nog det som mest fångslade honom. År 1870 avlade Stolpe kandidatexamen med högsta betyg i zoologi, botanik och ämnet mineralogi/geologi. Kandidatuppsatsen i det senare ämnet hade titeln *Anteckningar om Bernsten*. Till Björkö for han för att leta efter bärnsten för att få underlag för sin doktorsavhandling i geologi.

Vid grävningar i Svarta jorden stötte han på fornföremål och det blev inledningen till en livslång bekantskap med och grävningar i Birkas fornlämningar. Det resulterade till en början 1872 i doktorsavhandlingen *Naturhistoriska och archeologiska undersökningar på Björkö i Mälaren*. På Birka grävde Stolpe 1100 gravar och ca 7 % av Svarta jorden i långa schakt från vägen från stranden och upp mot Borg. Medel beviljades av regeringen för fortsatta undersökningar. Intressant nog är det till Vetenskapsakademien som Stolpe skulle rapportera och inte till Vitterhetsakademien.

Stolpe utvecklade en för samtiden ovanligt exakt grävnings- och dokumentationsmetod och var ”en mästertlig och skolbildande fältarkeolog” som lade grunden till svensk fältarkeologi. År 1874 besökte den antropologisk-arkeologiska världskongressen Björkö. Redan då fick Stolpe beröm för sin grävteknik. Tillstånd att undersöka gravfälten kom först 1875. Boken redovisar Stolpes grävningar och vad som påträffas på Birka samt att det mesta fortfarande är opublicerat och ligger i Stolpes cigarrlådor! Holger Arbman skriver att ”Ingen svensk arkeolog har utfört så

omfattande och betydande utgrävningar som han” (alltså Stolpe). Arbman publicerade Stolpes Birka-grävningar och utförligt gjorda gravteckningar 1940 och 19431.



Stolpe genomförde långa resor i Europa och besåg samlingar i olika museer för att berika sin arkeologiska kunskap. Han är känd även för utgrävningen av båtgravarna i Vendel, Tuna i Alsike, grottan Stora Förvar på Karlsö utanför Gotland och i viss omfattning i Gamla Uppsala och i Badelunda. År 1899 gjorde han sin sista grävning vid Falsterbo slott.

Han var inte särskilt flitig med att skriva långa rapporter. En planerad publikation om världsomseglingen med *Vanadis* och de etnografiska insamlingarna blev inte av trots förmånligt anbud från ett förlag. I bokens litteraturförteckning finns dock flera sidor med Stolpes publikationer inklusive också opublicerade föredrag.

En kort rapport om Vendel och fynden skrevs när Stolpe var på resan med ångfregatten *Vanadis*. Hildebrand i Stockholm var missbelåten över att det tog tid innan han fick den korta rapporten om Vendel. Det blev dock inte Stolpe som skrev den stora publikationen utan T. J. Arne som dock nämnde Stolpe som medförfattare. I publikationen nämns att flera fynd (glasbägare, hjälm, sköldbuckla, svärd) förstördes av arbetarna som påträffade gravarna vid grävning av ett dike för att bygga en mur kring en ny del av Vendels kyrkogård.

Det var också Arne som skrev rapporten om gravfältet i Tuna i Alsike<sup>3</sup> även om Stolpe redan 1895 publicerade resultaten av utgrävningarna av de fem första upptäckta gravarna i uppsatsen *Tuna-fyndet* i *Ymer*. (Vendel och Tuna publikationerna har utsökta illustrationer av O. Sörling och i Tuna-skriften också av H. Faith-Ell.)

Stolpe ägnade sig parallellt med karriären som arkeolog (andre amanuens vid Vitterhetsakademien) åt favoritvetenskapen etnografi. Han utställde 1878-79 ca 10 000 föremål i Arvfurstens palats – en utställning ordnad efter moderna etnografiska principer. Varje kultur redovisades efter sin särart. Han reste i många månader runt i Europa för att besöka bland annat etnografiska museer. Då lämnade han synpunkter på hur han tyckte att materialet borde organiseras och fick mycket stor uppskattning för detta.

Den mest innehållsrika resan gjordes 1883-85 med ångfregatten *Vanadis* jorden runt. Oscar II:s positiva inställning till Stolpe medförde att Stolpe kunde få plats på denna militära utbildningsresa liksom medel att företa inköp. I Sydamerika och på olika ögrupper i Stilla havet samlades föremål liksom vid en tre månaders resa tvärs över Indien – allt utförligt och spännande skildrat i biografien. Stolpe grävde i Peru på gravfältet Ancon. Han samlade kranier – ägnade sig faktiskt åt gravplundring på öar i Stilla havet. Till Haiti återsändes så sent som 2009 ett stort antal skallar.

Stolpe koncentrerade sig på forskning om ornamentiken och tillämpade arkeologins typologiska metod. Arbetet 1891 *”Utvecklingsföreteelser i naturfolkens ornamentik”* blev

mycket uppskattat men det stora genombrottet kom fem år senare med *”Studier i amerikansk ornamentik – ett bidrag till ornamentikens biologi”*.

Stolpes kamp för att inrätta ett etnografiskt museum skildras. Först 1899 blev Stolpe föreståndare för en etnografisk enhet vid riksmuseet och utnämndes 1902 till intendent med professors titel. Boken skildrar ingående olika konflikter Stolpe har med meningsmotståndare och hans svårigheter att bli erkänd som skicklig etnograf även i Sverige. Han var ”en privatekonomisk slarver” och hade skulder men var ”omutligt hederlig, inbillningssjuk och kverulant i motgångens stund och euforisk tidsoptimist inför lockande projekt” skriver Eriksson.

Det är en alltigenom välskriven bok med fina bilder varav många tagna av fotografen Oscar Ekholm, noter, omfattande litteraturförteckning och ett gediget trespaltigt personregister på sju sidor. För arkeologer och etnografer är boken oundgänglig!

Nils Ringstedt

[Nils.ringstedt@globalnet.net](mailto:Nils.ringstedt@globalnet.net)



## GRASCA – Linnéuniversitetets nya forskarskola i uppdragsarkeologi

Anders Högberg och Cornelius Holtorf, arkeologer vid Fakulteten för Konst och Humaniora vid Linnéuniversitetet

*GRASCA är Linnéuniversitetets nya forskarskola i uppdragsarkeologi. Forskarskolan har som syfte att bedriva samhällsrelevant arkeologisk forskning och utveckla nya användningsområden för arkeologin.*

Svensk uppdragsarkeologi har genomgått stora förändringar. Sedan några år tillbaka är branschen fullt konkurrensutsatt. Det innebär att arkeologiska utgrävningskontrakt utvärderas genom anbudsförfarande. Detta hanteras av länsstyrelserna som värderar anbuden i relation till kunskapsbehov och kommersiella villkor. Samhället har också genom nya kulturpolitiska mål och nationella mål för arbetet med kulturmiljön, konkretiserade genom Riksantikvarieämbetets *Föreskrifter och allmänna råd för uppdragsarkeologi*, definierat nya mål för de uppdragsarkeologiska verksamheterna. Dessa omfattar krav på att branschen ska skapa samhällsrelevant kunskap. Därför utvärderas anbuden numera även i relation till hur den planerade verksamheten påverkar samhället.

Detta innebär att uppdragsarkeologi i Sverige idag verkar på en kommersiell marknad där branschen ska konkurrera med hjälp av humanistisk kunskap. Branschen ska leverera högklassigt forskningsarbete som är relevant för samhällsutvecklingen till så låg kostnad som möjligt. Detta ställer höga krav på verksamma arkeologer.

I detta nya system för uppdragsarkeologin finns det kunskapsluckor. Dessa handlar främst om relationen mellan uppdragsarkeologin och samhället. Det saknas kompetens i hur man i konkurrenssituationer utvärderar de värden arkeologin generellt ger i samhället, på vilket sätt verksamheten är till nytta för specifika grupper och intressenter, samt hur uppdragsarkeologins konkreta fördelar och faktiska genomslagskraft ska bedömas. Det finns också ett behov av att lära sig mer om de möjligheter som finns för den uppdragsarkeologiska marknaden att växa, genom att utveckla nya tjänster till nytta för samhället och därigenom skapa nya



användningsområden och marknader. GRASCA kommer att bidra med ny kunskap inom dessa områden.

Under fem år ska åtta doktorander forska om hur svensk uppdragsarkeologi kan stärka sin konkurrenskraft, finna nya marknader och utveckla sitt arbete med samhällsaktuella frågor. Doktoranderna kommer att forska och lära sig om flera kunskapsområden. De kommer bland annat att arbeta med:

- det uppdragsarkeologiska systemet, dess samtida samhällsrelevans och dess potential för tillväxt och utveckling ur ett internationellt perspektiv,
- utveckling av metodisk och teoretisk kunskap som krävs för att utföra uppdragsarkeologi i Sverige på ett professionellt sätt; som arkeologisk forskning med högsta akademiska kvalitet och till nytta för samhället i stort,
- frågor om hur man kan utveckla sin förmåga att anpassa och använda bra metoder för socialt engagemang, som är kostnadseffektiva och till nytta för samhället.

De åtta doktoranderna är: Clara Alfsdotter och Delia Ní Chíobháin Enqvist från Bohusläns museum, Charina Knutson från Jamtli Östersund, Fredrik Gunnarsson, Jonathan Lindström, Ulrika Söderström och Ivonne Dutra från Kalmar läns museum/Museiarkeologi Sydost samt Vivian Smits från Studio Västsvensk Konservering. Deras doktorandprojekt kretsar kring innovations- och utvecklingsområden i relation till frågor om digital tillgänglighet, mångfald, urban hållbarhet, kommunikation, migration, kreolisering, kulturarv, ursprungsfolk och kultur och skola. De är alla anställda vid de medverkande företagen. På så sätt underlättas den direkta kunskapsöverföringen mellan universitetet och företagen. GRASCA startar i november 2015 och pågår fram till år 2021. När doktoranderna har disputerat återgår de till sina företag. Med sig har de då exklusiv och eftertraktad kompetens som skapar konkurrenskraft.

Forskarskolan finansieras av KK-stiftelsen, Linnéuniversitetet och de medverkande företagen; Kalmar läns museum/Museiarkeologi Sydost, Bohusläns museum, Jamtli i Östersund och Studio Västsvensk Konservering.

Vill du veta mer så kontakta Cornelius Holtorf, föreståndare för GRASCA [cornelius.holtorf@lnu.se](mailto:cornelius.holtorf@lnu.se) eller titta in på [lnu.se/grasca](http://lnu.se/grasca)

## **Svearnas land. Bosättning och samhällsorganisation i Mälardalen under yngre järnåldern.**

Utgiven av Badelundas hembygdsförening genom P O Flodbergs förlag 2015.

Journalisten John Kraft har i en tjock A4 skrift – tvåspaltig – publicerat en imponerande statistisk och faktabemängd utredning! Den baseras på Björn Ambrosianis omfattande analys 1980 av Mälardalens alla gravfält. Den analysen utgick från fornminnesregistret. Förhistoriska bebyggelseenheter – gårdar och byar - kartlades då med utgångspunkt i de kända gravfälten. Fornminnesregistret kan alltså användas för att beräkna population, bosättningsmönster, flyttningsrörelser men även territoriell indelning under vikingatid.

I Krafts skrift får vi en genomgång av *bosättning och befolkningsutveckling* i Mälardalen i *del 1* utifrån Ambrosianis analys 1980.

I utredningen får läsaren veta att Mälardalen alls inte var en folkrik bygd under vikingatiden. Möjligen kan här ha funnits mellan 30 000 och 40 000 invånare år 1100. Om utgångspunkten istället är år 550 blir motsvarande invånarantal 6000 invånare. Dessa tal kommer Kraft fram till efter noggranna beräkningar som föredömligt redovisas i många kartor, diagram, tabeller och i ett mycket stort antal detaljerade bilagor. En omfattande notförteckning, gedigen litteraturlista och ett index finns även i utredningen.

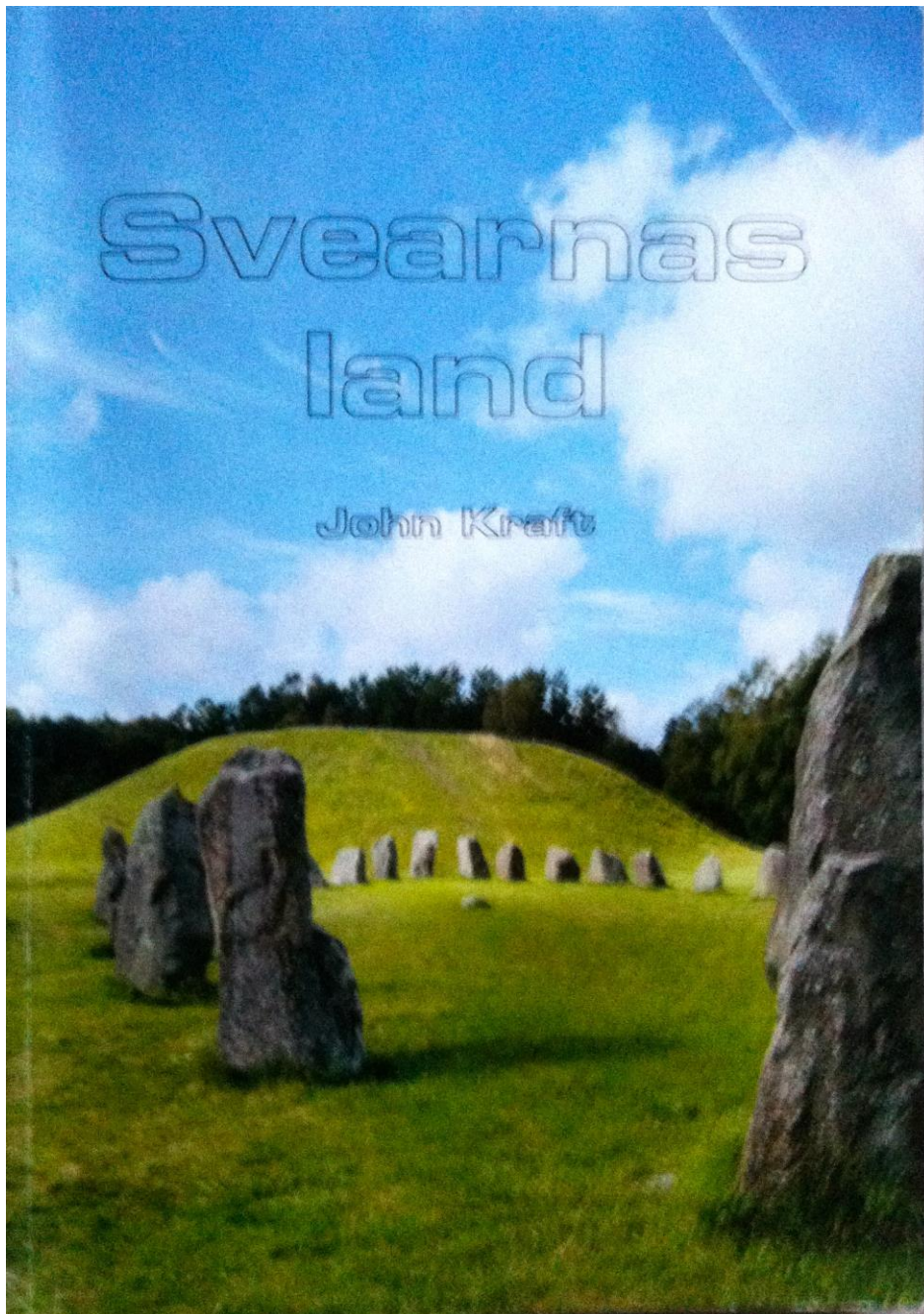
Kärnbygderna i svearnas område kan enligt Kraft spåras i två kompakta stråk. Det ena gick från Vassunda i norr längs Mälaren till Bromma i söder – det andra följer ”Långhundraleden” från Husby-Långhundra i norr till Österåker i söder. Utflyttning har skett från kärnbygderna till de västra ”landnamsbygderna” som vuxit mycket snabbare än genomsnittet i Mälardalen. Särskilt Västmanland har varit ett utpräglat inflyttningsområde. De bygder som motsvaras av Stockholms län har alltså varit ett utflyttningsområde. Kraft understryker att just i Mälardalen har gravar och gravfält bevarats bättre än i många andra delar av Sverige - allt beroende på att gårdsgravfälten lades på den ofruktbara marken och sedan fått ligga i fred för senare tiders aktiviteter.

I *del 2* går Kraft igenom *samhällsorganisation och territoriell indelning* utifrån den analys som skett i del 1. Kraft behandlar bland annat frågor som diskuterats över tiden av många forskare med olika – ofta motsägande slutsatser – nämligen hundaren och skeppslag, tingsplatser, kyrkor vid kungsgårdar, hund eller hundare, hundareskyrkor, tidiga handelsplatser, kungsgårdar och storhögar och Tunanamnen. Som framgår av uppräknningen innehåller den en mängd problemställningar som arkeologer brottats



med genom årens lopp. Skriften avslutas med en sammanfattande översikt rörande Sveariket.

Krafts uppfattning är emellertid att hans rekonstruktion i del 1 av gårdar och byar gör det möjligt att få ett grepp om indelningen i skeppslag. Han kommer fram till att det visserligen funnits i huvudsak ensamgårdar (Björn Ambrosianis uppfattning) men även i vissa fall byar – eller kanske i vart fall ”dubbelgårdar” under yngre järnålder. Hushållen – menar Kraft – kan ha varit mellan 4-6 personer medan Ambrosianis uppfattning är 6-10 personer.



Krigsskeppen kan inte ha varit stora. De bör ha haft 12 besättningsmän. Troligen inte flera. Kanske det under förra hälften av 900-talet har funnits 99 skeppslag i Mälardalen. Möjligen har utgångspunkten för kungen varit att ha 100 skepp i ledungsflottan. Vad gäller indelningen i hundaren (härader) menar Kraft efter analys av materialet att dessa kan ha införts först någon gång mellan 1010 och 1030. Han finner även att det bör ha funnits en tidigare indelning i 17 land – så kallade protohundaren.

Kraft drar slutsatsen att Mälardalen redan från 500-talet varit ett ”väl sammansatt kungarike” – detta i motsats till många sentida forskare, arkeologer och historiker, som hävdar att ett rike först kan spåras under mycket tidig medeltid. Enligt Kraft har dock den synen på Mälardalen och riksbildningen aldrig underbyggts med ”rimligt bärkraftiga belägg eller indicier”.

Jag är imponerad av Krafts arbete – han har hållit på i åtta år med sin forskning – och jag finner att utredningen är ett bra underlag för forskare som till exempel vill finna detaljer som berör olika områden i Mälardalen. Utredningen är en veritabel uppslagsbok!

Samtidigt får jag som anmälare intrycket att det blir väldigt mycket ”talmystik”! Till slut känns det som om just alla siffrorna är en bekräftelse på att ”så här var det”! Naturligtvis måste en läsare vara på det klara med att mycket också är gissningar/hypoteser som grundas på dessa mängder av siffror. Och Kraft använder också flera gånger ordet ”gissning” och omgärdar sina resultat med reservationer!

Anmälaren anser att utredningen inte är särskilt lättillgänglig för en bredare allmänhet på grund av sitt omfång, rikedom på siffror, fakta och tankar. Egentligen är utredningen flera böcker i en tjock volym. För att nå en större publik bör Kraft sammanfatta de väsentligaste resultaten i en populär bok illustrerad inte bara med exempel från sina kartor och diagram utan också med foton från olika områden – allt för att fånga uppmärksamheten hos den arkeologiintresserade läsaren, till exempel medlemmar i alla Mälardalens hembygdsföreningar!

Krafts mångåriga forskning är väl värd att framställas och läsas i en mer läsarvänlig och populärt utformad bok!

Nils Ringstedt

## **Arkeologi och historia mitt i Medelhavet 20-27/9 2016**

Sicilien runt med Svenska Arkeologiska Samfundet och fil dr Niklas Hillbom

Fil dr Niklas Hillbom är resans ciceron, klassisk arkeolog som skrivit en avhandling om minoiska brädspel och som intresserat sig mycket för forntidens kulturkontakter runt östra Medelhavet. Han har tidigare gjort mycket uppskattade resor för Svenska Arkeologiska Samfundet till Syrien, Jordanien, Kreta och Cypern.

### **Dag 1 tisdag 20/9**

#### **Utresa till Catania, Syrakusa**

Direktflyg från Kastrup på morgonen och från Arlanda på kvällen till Catania. Måltid ombord på planet. Efter landning vid Etnas sydsluttning åker varje grupp några mil med sin buss till Syrakusa. Incheckning på vårt omtyckta hotell på Ortygiaön, i samma kvarter som katedralen, där vi stannar två nätter.

### **Dag 2 onsdag 21/9**

#### **Syrakusa**

Hela gruppen samlas på morgonen och åker buss någon kilometer till det nyrenoverade magnifika arkeologiska museet Paolo Orsi, som har en utställning som börjar med förhistoriska pygméelefanter vars skelett gett upphov till myten om Kykloperna. Här finns föremål från den allra första grekiska invandringen på Sicilien samt keramik och skulptur från klassisk till hellenistisk tid. Efter besöket går vi över till den imponerande grekiska teatern, helt uthuggen i klippan och till de stora stenbrotten alldeles bredvid. Här arbetade de fångslade atenarna, efter att de förlorat anfallskriget mot Syrakusa år 413 f Kr, en episod som bland annat skildrats av Eyvind Johnson i "Molnen över Metapontion".

Vi åker tillbaka till Ortygiaön och äter lunch. Därefter tar vi en promenad genom det antika Syrakusa där Arkimedes föddes och dog, Platon filosoferade och Pindaros diktade hymner till den lokale tyrannen. Vi beser det arkaiska Apollontemplet som är ett av de äldsta i den grekiska världen. Vidare under vår vandring på Ortygia stannar vi vid Aretusas källa. Den pampiga katedralen som ursprungligen var ett Athenatempel från grekisk tid besöks också på vår promenad. Välkomstmiddag på en trevlig typisk siciliansk restaurang nära hotellet. Övernattning i Syrakusa.

**Dag 3 torsdag 22/9****Syrakusa-Piazza Armerina-Agrigento**

Utcheckning. På förmiddagen far vi till Piazza Armerina och besöker den romerska villan i Casale, oftast omtalad som "den kejserliga villan", eftersom många anser att den bebotts av den senromerske kejsaren Maximilianus. Märkligast är mosaikerna bl.a. de berömda badande romarinnorna i bikini. Men här återges även de klassiska antika myterna, som Herkules storverk m m. Jaktscenerna och annat återger den antika föreställningen om Sicilien som lantligt paradiset. Lunchpaus en route och vidare färd till Agrigento, där vi stannar två nätter på vårt trevliga hotell vid San Leone ett par kilometer från stranden nedanför Agrigento. Övernattning i San Leone och gemensam middag på hotellet.

**Dag 4 fredag 23/9****Agrigento**

Agrigento, antikens Akragas, där man enligt stadens son filosofen Empedokles åt som om man skulle dö imorgon, men byggde som om man levde för evigt. Här besöks Tempeldalen med hela sju välbevarade grekiska tempel utan motsvarighet i världen, bl.a. antikens största doriska tempel, tillägnat guden Zeus. Vi äter lunch vid havet. Efter lunch besöker vi även det arkeologiska museet där många föremål från utgrävningar i området förevisas. När vi på kvällen åker till byn San Leone för middag på en restaurang vid stranden passerar vi de vackert upplysta ruinerna i Agrigento.

**Dag 5 lördag 24/9****Agrigento-Selinunte- Mozia**

Utcheckning. På morgonen far vi efter kusten till Selinunte, en av antikens mest spektakulära ruinplatser fylld av gåtor kring ursprung och betydelse. Efter visningen äter vi lunch vid havet med möjlighet till bad. Vi fortsätter mot Siciliens västkust och den feniciska ön Mozia norr om Marsala. Vi tar in på vårt familjehotell mitt emot den lilla ön och tar en färja ut till ön som har intressanta feniciska lämningar samt ett litet museum.

**Dag 6 söndag 25/9****Segesta-Palermo**

Utcheckning. Vi åker till det naturskönt belägna Segesta. Vi ser det oavslutade men välbevarade stora templet i dorisk ordning. Vi åker vidare till Monreale med en storslagen utsikt över Palermo. Vi besöker den helt mosaikklädda bysantinska katedralen med motiv från gamla och nya testamentet. Lunch i Monreale innan vi fortsätter mot Palermo och den omgivande dal som kallas "Conca d'Oro", det

gyllene musselskalet, Siciliens hjärta. Palermo är både en modern storstad, en litterärt, konstnärligt och historiskt extremt rik stad. Stadsrundtur med buss i Palermo. Vi besöker Palatskapellet i det normandiska Palatset, Palermos katedral och Porta Nova. Vi tar in på vårt eleganta hotell som tidigare var ett adelspalats i Palermo vid stadens absoluta centrum Quattro Canti.

### **Dag 7 måndag 26/9**

### **Cefalù-Taormina**

Utcheckning. Vi åker efter Siciliens norra kust till hamnstaden Cefalù, där vi beser den vackra normandiska katedralen med berömda bysantinska mosaiker från 1100-talet. Lunch en route på vår väg till Taormina där vi tar in på vårt hotell med strålande utsikt över havet och Etna. Promenad på eftermiddagen till den närbelägna grekiska teatern med hisnande utsikt. Gemensam avskedsmiddag på hotellets exklusiva restaurang.

### **Dag 8 tisdag 27/9**

### **Hemresedag**

Två olika transfers till Catanias flygplats för direktflyg till Kastrup på förmiddagen och till Arlanda på kvällen. Måltid ombord på planet.

### **RESEFAKTA**

Motser bokningar helst före 10/1 2016.

Resan innebär en hel del promenader så resenärerna bör kunna förflytta sig utan svårigheter.

Resans pris: 16.900:- inkl. flygskatter, måltider på planen och incheckat bagage.

Anmälningsavgift: 2.000:- (dras av vid slutbetalning 10/8) betalas omgående efter avisering.

Vårt bg: 5169-6672 Paradisresor

Enkelrumstillägg: 3.000:-

Avbeställningsskydd kan tecknas genom Europeiska ERV [www.erv.se](http://www.erv.se) tel 0770 456 900 och betalas inom två dagar efter att anmälningsavgiften erlagts. Kontrollera att ni har reseförsäkring!

I resans pris ingår: Direktflyg tor Catania från Arlanda eller Kastrup, del i dubbelrum på fyrstjärniga hotell och ett trestjärnigt vid ön Mozia, måltider på planen, frukostar på hotellen, välkomst- och avskedsmåltider, middag 22/9, transporter i turistbuss och

utflykter enligt program, inträdesavgifter, fil dr Niklas Hillboms ciceronskap, lokala guider samt eu-moms och city-tax på hotellen. När måltiderna inte ingår äter de som önskar tillsammans.

För anmälan/förfrågan till Paradisresor mejla [info@paradisresor.se](mailto:info@paradisresor.se) eller ring 08-718 07 13.

Vi har F-skattebevis. SRF:s (Svenska Resebyråföreningens) villkor för paketresor gäller och finns på vår hemsida. Org. nr 96 96 00-58 50. Lagstadgad resegaranti är ställd till Kammarkollegiet [www.kammarkollegiet.se](http://www.kammarkollegiet.se)

Lars Larsson

[lars.larsson@ark.lu.se](mailto:lars.larsson@ark.lu.se)





## Tolkande arkeologi och svensk forntidshistoria. Från stenålder till vikingatid

Det är titeln på Anders Carlssons senaste bok i serien *Stockholm Studies in Archaeology* (nr 64). Det är en verkligt imponerande genomgång av svensk förhistoria som Anders arbetat med i hela 20 år och publicerat hösten 2015! Hans verk bygger på inte mindre än 1029 referenser på 36 sidor. Som framgår av baksidestexten tar boken upp svensk forntidshistoria från stenålder till vikingatid. Författaren betonar att det rör sig om tolkande arkeologi som kännetecknas av öppenhet för kulturspecifika alternativ och där sociala faktorer framhålls. I ett inledande kapitel redogör författaren för vad han vill göra i boken – den ska handla om tolkningar – alltså varför görs saker och ting just då, just där och just så? Varför inte på ett annat sätt?

Dessa frågor ställer författaren genomgående i boken och lägger fram ytterst intressanta tolkningar som i många fall skiljer sig från tidigare mer traditionella men även senare framlagda synpunkter. Boken sägs vara avsedd som kursbok för delar av första terminens studier i arkeologi vid Stockholms universitet.<sup>1</sup> Det är ett förblygsamt ställt mål! Anmälaren tycker att boken bör läsas av alla arkeologer. Här finns nya – andra - perspektiv på företeelser i de olika arkeologiska perioderna och tankar om de ideologier som präglade dessa. Det är en bok som Anders endast tar 100 kronor för plus 56 kronor i porto om den beställs på hans e-postadress [Anders.Carlsson@ark.su.se](mailto:Anders.Carlsson@ark.su.se)

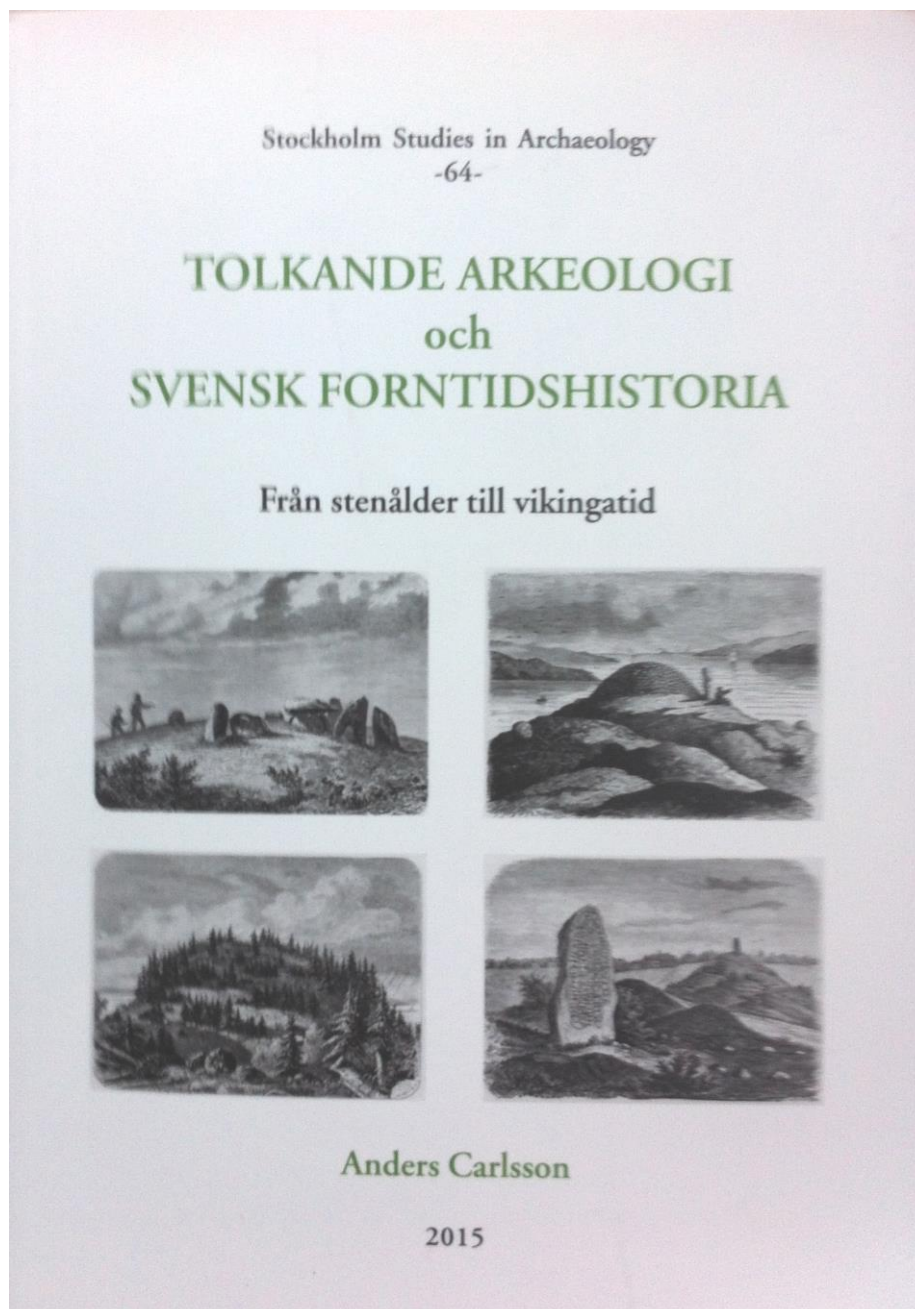
Det är en bok som bör läsas ett par gånger – så innehållsrik på synpunkter och fakta är den! Här kan bara ytligt antydmas några. Författaren tar upp kolonisationen efter istiden och betydelsen av introduktionen av jordbruket samt samband mellan de många kulturerna under stenåldern. Han nämner de moderna översiktsverken avseende äldre stenålder och sammanfattar hur den perioden uppfattades alltifrån Sven Nilsson fram till Göran Burenhults senare verk. Nya tolkningar lämnas för hur till exempel kökkenmöddingar ska uppfattas – nämligen monument med komplex innebörd och inte som problemfria avfallshögar. Yxplatser är ett bland flera komplexa områden som analyseras.

Den yngre stenålderns olika kulturer behandlas. Rituella keramikplatser berörs och orsaken till deras placeringar. Författaren frågar sig beträffande gropkeramikens keramikplatser på stränder om placeringen har något att göra med uppfattningar om

---

<sup>1</sup> En liten reflexion vill anmälaren inflika. Om boken är en kursbok – varför har inte författaren någonstans i boken en samlad tabell över de arkeologiska tidsperioderna och deras delperioder och vilka tider de omfattar? Även om de återfinns i texten är det värdefullt för läsare – särskilt studenter – att ha en lätt tillgänglig översikt att återkoppla till.

liv och död? Kanske platserna handlar om transformeringen från liv till död, både avseende människor och djur? Varför slås ornerade kärl av groppkeramik sönder på stränder eller andra heliga områden och varför läggs de inte i gravar? Författaren anser att det vi ”kallar trattbägar- groppkeramik- och stridsyxekultur är bara små ideologiska tårtbitar av större samhällsbildningar”. Och är metallen den gemensamma nämnaren för senneolitikum genom yxhuggningstekniken som efterliknade försök att avbilda metallföremål?



Han tar upp äldre bronsålderns elitistiska ideologi med sitt iscensättande av solens resa. Guld kan ha associerats med solen – metallens glans lär ha spelat in. ”Svärdet i stenen”- metall är egentligen sten som krossas och smälts och formas till svärd! Svärd knackas in i bergen som hållristningar. Metall liksom eld kan vara en solsymbol och metallen blir då i denna egenskap gudomlig.

Den yngre bronsålderns ideologi var mer kollektivistisk och handlade om de dödas resa till solen. Skeppet är en viktig symbol och skeppssättningar byggs i sten och skepp knackas in i berg. Hägnade berg är en företeelse under yngre bronsålder och är ett sätt att kollektivera bergen. I hägnaderna kan rituella aktiviteter ha utförts.

Stamsamhällets tid förhärskade under äldre järnålder och jord, eld och järn var betydelsefulla inslag. Hemförda exklusiva romerska föremål användes för att förstärka elitens dominans och placerades i elitens gravar. Stensträngsbygden etablerades. ”Eliten visar sig också genom det stora huset och ett idealiserande av krigaren, heroernas resor och boskapsskötsel med utegående djur”. Bakom ideologin ser författaren många ledande familjer, släkter som agerar. Gården är ett samlande begrepp.

Mellersta järnåldern kallar författaren för följets tid. Då skapas mytologin om Midgård. Begreppet gård materialiseras i form av bland annat fornborgar. Rom är vid denna tid den stora källan till inspiration av dessa anläggningar. Författaren anser att ”de var rituella platser som kombinerar hantverksproduktion med gemensamma måltider och kultutövning, kanske initiationsriter i följets tjänst”.

Den yngre järnåldern är enligt Anders rikenas tid. Dynastier uppstår efter frankisk förebild. Kulten flyttade in från våtmarker och friluftplatser till hallar på platåer – platåhus. Båtgravar, gravfält, kungshögar, centralplatser, guldgubbar och platser där de finns berörs och olika områden i Sverige belyses. Vikingatiden skildras ingående och läsaren får en bra översikt över historien och kungarna under den tiden.

Färderna som vikingarna företog var en ny form av följn. Gotlands silverskatter nämns och författaren anser att de lades i jorden för att inte tas upp – silvret tillhörde gården för alltid! Våg med vikter var symboler för transformationen av gammalt silver till nya föremål och även en symbol för transformationen från ett ofullgånget barn till en fullgånget vuxen. Vidare representerar föremålet balans och rättvisa – vikterna är precisionsinstrument! Kyrka, kungamakt och odalrätt är viktiga komponenter som diskuteras i boken.

Om Anders förtjänstfulla arbete har jag bara en rekommendation – **Läs boken!**

Nils Ringstedt



**SÖK  
ETT STIPENDIUM  
FRÅN  
SVENSKA FORNMINNESFÖRENINGEN**

Du som önskar stöd för forskning på doktorand- eller högre nivå inom föreningens intresseområden, d.v.s arkeologi och medeltidsforskning (historisk eller konstvetenskaplig) inklusive urkundsutgivning och numismatik, kan nu söka ett stipendium ur föreningens fonder om högst 5000 kr. (Enskilt fondonamn anges ej).

**Ansökan avseende 2016 års stipendier och skall obligatoriskt innehålla:**

- uppgift om Ditt personnummer samt postgiro- eller bankkontonummer. Utöver Din postadress är vi tacksamma om Du också meddelar din mailadress.
- kortfattad redogörelse beträffande forskningsuppgiftens art, målsättning och tänkta genomförande.
- uppgift om Du tidigare beviljats anslag ur någon av föreningens fonder och om medel för samma ändamål erhållits tidigare eller söks samtidigt från annan fond.
- uppgift om forskningsuppgiften ingår i doktorandarbete.

Uppgift om tidigare stipendiater finner Du via följande länk:

<http://fornminnesforeningen.com/stipendium/>

**Ansökan skickas** i ett exemplar till Svenska Fornminnesföreningens stipendiesekreterare Jan Peder Lamm, Kostervägen 7, 181 35 Lidingö och skall vara föreningen tillhanda **senast den 31 januari 2016**.

## Gjallarhornet

Deadline för nästa Gjallarhornet är den **28 februari**. Bidrag skickas till Anna Tornberg eller Anton Bonnier med e-post; [anna.tornberg@ark.lu.se](mailto:anna.tornberg@ark.lu.se) eller [anton.bonnier@antiken.uu.se](mailto:anton.bonnier@antiken.uu.se). Gjallarhornet distribueras endast via e-post som pdf. Alternativt kan den hämtas på Samfundets hemsida.



**Glöm inte att betala årsavgiften på 200 kr!**

**Kontonummer: Plusgiro 351210-0.**

**Betalningsmottagare: Svenska Arkeologiska  
Samfundet**